

IMÁDKOZÁS A RÉGI MAGYARORSZÁGON

XIV. LELKISÉGTÖRTÉNETI KONFERENCIA

2021. ÁPRILIS 9–10.

**AZ MTA–PPKE
BAROKK IRODALOM ÉS LELKISÉG KUTATÓCSOPORT
ONLINE RENDEZVÉNYE**

ELKH | Eötvös Loránd
Kutatói Hálózat

PROGRAM

2021. ÁPRILIS 9. PÉNTEK

A platform 9.00 órától él a következő linken:
https://zoom.us/webinar/register/WN_ivlkhXBESsWS6cFsvUtWdw
Webinar ID 974 2372 3541

9.10–9.20 A konferenciát megnyitja **PROF. DR. HARGITTAY EMIL** az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport vezetője, egyetemi tanár.

1. szekció

9.20–9.40

FARMATI ANNA

A himnuszkommentár mint a liturgikus és személyes imádság segédkönyve

9.40–10.00

BARTÓK ZSÓFIA ÁGNES

Egy ismeretlen középkori imatípus: a prédikációt megelőző, magyar nyelvű papi ima

10.00–10.20

BOGÁR JUDIT

Pázmány Péter imádságainak forrásaihoz

10.20–10.40

PETRÓCZI ÉVA

Imádság betegség idején – angol és magyar puritán módra

vita

szünet

2. szekció

11.10–11.30

SZÉKELY ÖRS

Az elmélkedés technikái: seicentista retorika a jezsuita épületes irodalomban

11.30–11.50

BALÁZS ALETTA

„Így lesz az új lelki özönvíz, az újjászületés új bárkájává.” Tipológiai szimbolizmus a
Liliomok völgyében

11.50–12.10

SZMUTKU MELINDA

Kopcsányi Márton *A' bodog Szűz Maria élete* című művének bemutatása

vita

szünet

3. szekció

12.40–13.00

GÁBOR CSILLA

Változatok a jó életre és jó halálra – interkonfessionális áttekintés

13.00–13.20

G. ETÉNYI NÓRA

Imák, harangzúgás és hálaadás: Egy 17. század végi ulmi krónika a visszafoglaló háború eseményeinek egyházi ünnepléseiről

13.20–13.40

IANCU LAURA

A katolikus magyar imahagyomány Moldvában – történetiségi kérdések

vita

szünet

4. szekció

14.00–14.20

TÚRI KLAUDIA

A kalendáriumkészítők áhítata

14.20–14.40

N. KIS TÍMEA

„Tégedet e mai napon kiváltképpen való Patrónusommá és szőszólómmá választalak” – Nepomuki Szent János tiszteletéhez kapcsolódó imádságok a 18. század első felében

14.40–15.00

VARGA BERNADETT

Imádság és királytükör?

Tanulságok Keresztúri Bíró Pál I. Rákóczi Ferenc keresztelőjén mondott prédikációjából

15.00–15.20

MACZÁK IBOLYA

Trombita és tudomány

Csúzy Zsigmond prédikációgyűjteménye és az imádkozás

vita

szünet

5. szekció

15.50–16.10

DÉKÁNY VANDA

Szentekről szóló énekek az imakönyvekben

16.10–16.30

SZELESTEI NAGY LÁSZLÓ

Az imamagyarázatok szerepe a 18. századi katolikus megújulásban

16.30–16.50

SZÁDOCZKI VERA

Litániát jól végezni

vita

2021. ÁPRILIS 10. SZOMBAT

A platform 8.50 órától él a következő linken:
https://zoom.us/webinar/register/WN_ivlkhXBESsWS6cFsvUtWdw
Webinar ID 974 2372 3541

6. szekció

9.00–9.20

SZABÓ FERENC

Az imádkozó Pázmány Péter

9.20–9.40

LACZHÁZI GYULA

Imádság és meditáció viszonya Rimay János költészetében

9.40–10.00

HERNÁDY JUDIT

A barokk vers mint ima: Beniczky Péter istenes dicséretei és könyörgései

10.00–10.20

BAJÁKI RITA

Miért imádkoztak?

vita

szűnet

7. szekció

10.50–11.10

KRASZNAI GÁSPÁR

Egyházi és színpadi művek kölcsönhatása Giuseppe Verdi művészetében

11.10–11.30

TÜSKÉS ANNA

A rózsafüzér titkok és a lorettói litánia Mária-invokációinak képzőművészeti ábrázolásai

11.30–11.50

LIPP MÓNIKA MÁRIA

Szent remeték ábrázolásai a 18. századi Magyarországon

11.50–12.10

TORNAY KRISZTINA

„Mindenek repülve sietnek”

A budai apácák egykori barokk temploma mint a klarissza spirituális identitás kifejezője

vita

szűnet

8. szekció

12.40–13.00

VERÓK ATTILA

Ima- és énekeskönyvek a kora újkori Erdélyben

13.00–13.20

VASS CSONGOR

Imádság lélekkel, szóval, képpel – Az imádság Baranyi Pál munkáiban

13.20–13.40

MAJOROSSY IMRE

„*Domine, ostende nobis Patrem!*”

Alkalmazott egzegézis és szakrálister-foglalás egy délvidéki prédikációban

13.40–14.00

H. KAKUCSKA MÁRIA

Orczy Lőrinc hitének megnyilvánulásai

vita

szűnet

9. szekció

14.30–14.50

MUNTAGNÉ TABAJDI ZSUZSANNA

Az imádkozás közösségi alkalmai a 18. századi nógrádi falvakban

14.50–15.10

FRAUHAMMER KRISZTINA

Egyházi tanítás és laikus kegyesség

15.10–15.30

HORVÁTH SÁNDOR

Imák, imádkozás a grádistyey horvátoknál a 18–20. században

vita

15.45–16.00

ZÁRSZÓ

ÖSSZEFOGLALÓK

BAJÁKI RITA (MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, tudományos munkatárs)

Miért imádkoztak?

Az előadásban a 17. század első feléig megjelent imakönyveket alapul véve az általánosan elterjedt imádságok és imaalkalmak között keresem a személyeset, keresem a választ arra, hogy az egyén szava vajon kihallik-e az imakönyvek lapjairól. Ezzel összefüggésben vizsgálom, milyen hatások, milyen szövegek befolyásolták az imakönyvek összeállítóit, az imakönyvek esetleges kéziratossá bejegyzéseiből mit lehet kiolvasni, összességében, meg lehet-e mondani, miért, mi okból és mi végre imádkoztak a régi Magyarországon.

BALÁZS ALETTA (Babeş–Bolyai Tudományegyetem, BTK, Hungarológiai Doktori Iskola, doktorandusz)

„Így lesz az új lelki özönvíz, az újjászületés új bárkájává.” Tipológiai szimbolizmus a Liliomok völgyében

Előadásomban a *Meditationes Sacrae* – szerzője Johann Gerhard, a 17. század elejének kiemelkedő lutheránus teológusa – egyik magyar fordításán keresztül – amelyet Inczédi József kálvinista magyar ítéldbíró végzett el –, vizsgálom elmélkedés és ima összefonódását, kontempláció és emblematiszmet metszet együttes hatását, illetve a két felekezet közötti eltéréseket és egyezéseket, reflektálva a nyelvi-kulturális másságra. A *Liliomok völgye* elmélkedésgyűjteményben a racionális feldolgozás átvált bensőséges imabeszélgetésre, belenő a kontemplációba. A terjedelmes leíró részekkel rendelkező elmélkedéseket tipológiai szimbolizmus, tropológiai eszközök, rövid fohászok tarkítják, valamint a *quatuor sensus* szöveghermeneutikai alapelv is hangsúlyozottan érvényesül a szövegben. Mindez annak érdekében, hogy elősegítse a kontemplációt és áhítatos magatartást. A kötetben fontos szerepet kap az örökzöld eszkatologikus problematika: hogyan viszonyuljon az igaz hívő a halálhoz. Továbbá, mintegy ezt kiegészítő, a keresztény ember három alapvető teendője (beismerni bűnösségét, felismerni Krisztusban a Megváltót és követni Őt a Szentlélek utasításai alapján) is visszatérő téma a kötetben.

BARTÓK ZSÓFIA ÁGNES (irodalomtörténész)

Egy ismeretlen középkori imatípus: a prédikációt megelőző, magyar nyelvű papi ima

A szakirodalom korábban is számon tartott olyan magyar nyelvű imákat, amelyeket prédikációhoz kötődő emlékeknek véltek, ám azt nem feltételezték, hogy maga a prédikáló pap mondta őket. Ennek az lehet az oka, hogy a papok magyar nyelvű szövegeire általánosságban kevés figyelem irányult, és nem is igen feltételezték, hogy egy latinul tudó pap magyar nyelven is imádkozhatott a misén. Az előadásban bemutatandó szövegek azt bizonyítják, hogy a Magyar Királyság területén is létezett az az Európa-szerte ismert gyakorlat, hogy a pap a prédikációt megelőzően imát mondjon. Ez az ima már a reformáció előtt is népnyelven hangzott el. A későbbi források is e középkori gyakorlat lenyomatát őrzik, ugyanis folytonosság figyelhető meg a bemutatandó középkor végi szövegek és a korai magyar nyelvű nyomtatott anyag között.

BOGÁR JUDIT (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK, Magyar Irodalomtudományi Tanszék, docens)

Pázmány Péter imádságainak forrásaihoz

Pázmány Péter *Imádságos könyvének* szövege 2001-ben jelent meg kritikai kiadásban, a jegyzeteket tartalmazó kötet 2013-ban látott napvilágot. A tárgyi jegyzetekhez írt bevezetőben akkor ezt írtam: „Pázmány imádságaihoz sok esetben sikerült latin párhuzamokat találni [...] Ahogy a világhálón egyre több régi imakönyv válik hozzáférhetővé, további forrásszövegek előkerülése várható.” Előadásomban mintegy tucatnyi Pázmány-ima vagy -imarészlet most megtalált forrását, latin változatát, párhuzamát ismertetem, illetve bemutatom, hogy Pázmány az egyszerű fordításon túl hogyan használja fel és alakítja ezeket a szövegeket.

DÉKÁNY VANDA (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK, Irodalomtudományi Doktori Iskola, doktorandusz)

Szentekről szóló énekek az imakönyvekben

Előadásomban arra keresem a választ, hogy milyen magyar nyelvű, nyomtatásban megjelent imakönyvekben vannak szentekről szóló énekek, és hogy ezek megtalálhatóak-e az énekeskönyvek, kántorkönyvek anyagában, vagy vannak köztük feltételezhetően egyedi szövegek is. Összevetem az azonos szentekről szóló imákat és énekeket, hogy az egyes szövegtípusok motívumai visszaköszönnek-e a másikban, és ha igen, mennyire hangsúlyosan. Kitérek rá, hogy a szentekről a jól ismert, több forrásban is olvasható énekeket tartalmazzák-e az imakönyvek, és elemzem, hogy a variánsok milyen mértékben különböznek egymástól. Emellett megvizsgálom, hogy az imakönyvek egyéb részeiben is szerepelnek-e más tárgyú énekek, és azokhoz viszonyítva milyen arányban fordulnak elő bennük a szentekről szóló énekek.

G. ETÉNYI NÓRA (Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Kora Újkori Történeti Tanszék, egyetemi docens)

Imák, harangszó és bálaadás: Egy 17. század végi ulmi krónika a visszafoglaló háború eseményeinek egyházi ünnepléseiről

A kereszténység közös ügyeként megélt nagy krízis, az Oszmán Birodalom gyors terjeszkedése idején a törökellenes imák és prédikációk fontos identitásképző szerepet játszottak a kora újkori Európában. A III. Callixtus által 1456 júniusától elrendelt, VI. Sándor által 1500 augusztusában megerősített imádkozás és harangozás élő tradíciója, valamint az újabb török hadjáratok alkalmával aktualizálva kiadott pápai bullák, egyházi körlevelek, gyermekeknek nyomtatott imák bizonyítják, hogy a 16–17. században a csataterektől távoli térben, a társadalom legszélesebb rétegeiben is hatott az egyházi szerepvállalás a török elleni küzdelmet tekintve. Egy különleges 17. század végi ulmi krónika lehetővé teszi annak a jelenségnek az elemzését, hogy az Oszmán Birodalom közép-európai visszaszorítása idején mennyire jelent meg a mindennapokban a török ellenes bűnbánó és dicsőítő imádkozás gyakorlata délnémet birodalmi városokban, milyen információ közvetítő és szemléletformáló szerepe volt az imáknak, prédikációknak a nyilvános városi terekben és a privát élet szférájában.

FARMATI ANNA (Babeş–Bolyai Tudományegyetem, BTK, Magyar Irodalomtudományi Intézet, adjunktus)

A himnuszkommentár mint a liturgikus és személyes imádság segédkönyve

A 12. századi Hilarius *Aurea expositione hymnorum* című kézikönyve nagy népszerűségnek örvendett a 16. században is, a kölni kiadása Magyarországon is ismertté vált. Himnuszmagyarázatának (és más hasonló kommentároknak) a módszere emlékeztet a lectio divina ruminatio mozzanatára: Nicolas Lombart szerint nemcsak értelmezés volt a szerepe, hanem az ismétlések révén a személyes imádság elősegítése is, a benedeki „hogyan szívünk megegyezzék szavunkkal” szellemében. Előadásomban egyfelől a mű (és a hasonló művek) magyarországi ismertségének szintjét szeretném felmérni, illetve ennek a műfajnak a működését szeretném jobban megfigyelni, megállapítani azokat az elméleti elveket, amelyek hatással lehettek a himnuszok befogadására.

FRAUHAMMER KRISZTINA (Szegedi Tudományegyetem, BTK, Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, tudományos munkatárs)

Egyházi tanítás és laikus kegyesség

Néhány évvel ezelőtt épp e kutatói közösség előtt hívta fel a figyelmet Voigt Vilmos arra, hogy az archaikus ima terminussal körülhatárolható hatalmas imakorpusz kutatásában még hány és hányféle kérdés vár feltárássra. Széles körben elterjedt feltételezés, hogy ezek a szövegek a barokk, sőt talán már a középkori „kegyesség liturgiai, dogmatikai, ikonográfiai, nyelvi keretei között léteztek még akkor is, ha csak bizonyos társadalmi rétegek körében voltak általánosak” (Voigt, 2015.). Feltételezhetjük tehát, hogy egy egykori hivatalos, főként egyháziak körében élő, írott praxis az eredőjük és a hagyományozódás során kerültek a kegyesség nem hivatalos, laikusok által, magánimádkozáskor használt, orális regisztereibe. Ebből kiindulva előadásomban arra szeretnék kísérletet tenni, hogy megvizsgáljam a hivatalos, egyház által felkínált (lásd például imakönyvek), és a mellettük élő nem hivatalos imaszövegek sajátosságait, megkülönböztető jegyeit. Miként tanítja imádkozni az egyház híveit, és miként imádkoznak az egyszerű laikus hívek? Vizsgálati korszakom elsősorban a 19. század és a 20. század első fele lesz, hiszen a kezünkben lévő összegyűjtött archaikus imaanyag szájhagyományozódását erre az időszakra tehetjük.

GÁBOR CSILLA (Babeş–Bolyai Tudományegyetem, BTK, Magyar Irodalomtudományi Intézet, egyetemi tanár)

Változatok a jó életre és jó halálra – interkonfesszionális áttekintés

Az előadás Zólyomi Boldizsár *Manualéjából* (Martin Moller *Manuale de praeparatione ad mortem* című művének fordításából) kiindulva és a vizsgálatba további kegyességi szövegeket bevonva azt próbálja meg körüljárni, miként él tovább és milyen átalakulásokon megy át a középkorból örökölt lelkiismereti hagyomány a 16–17. század lutheránus imádság- és elmélkedésszövegeiben. A kérdést filológiai, funkcionális, műfaji szempontból közelítjük meg.

HERNÁDY JUDIT (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK, Irodalomtudományi Doktori Iskola, doktorandusz)

A barokk vers mint ima: Beniczky Péter istenes dicséretei és könyörgései

A barokk idején a túlnyomórészt prózai szövegeket tartalmazó imádságoskönyvek és a közösségi használatra szánt felekezeti énekeskönyvek száma gyors növekedésnek indult, így nem meglepő, hogy a korszak műköltészetében is fontos szerepet töltöttek be az imádságok lírai formái

(dicséretetek, fohászok). Beniczky Péter halála után Bartók István esztergomi kanonok kiadásában, a *Magyar Rythmusok* című kötetben láttak napvilágot azok a részben saját szerzésű, részben az *Istenes énekek* 1633-évi bécsi edíciójából kölcsönzött vallásos énekek, amelyek ugyan a világi versekkel közös tömbben szerepelnek, azoktól mégis jól elkülöníthető, önálló csoportot, verssorozatot alkotnak. Előadásomban a verses imádságok típusát Beniczky e népszerű, sok kiadást megélt verseskötete alapján mutatom be, a vizsgálódásba bevonva azt a kérdést is, hogy a szerző milyen módon használta fel verses imái megalkotása során Pázmány Péter *Imádságos könyvének* szövegeit, illetve milyen mértékben követte a Nyéki Vörös Mátyásnak tulajdonított könyörgések mintáját. Mivel a vizsgált költemények esetében a bűnbánati jelleg dominál, a bevezetésben a bűnbánat gyakorlását meghatározó korabeli egyházi tanítások ismertetésére is ki fogok térni.

HORVÁTH SÁNDOR (Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteménye, Peresznye, főmuzeológus)

Imák, imádkozás a grádistyei horvátoknál a 18–20. században

A magán- és a közösségi imák fajtáiról, majd az imádkozás módjairól szólunk. Jellegzetes magán- és közösségi imák a fő imádságok: az Úr imádsága (Miatyánk), az angyali üdvözlés (Üdvözlégy), Az Apostoli hitvallás, az Úrangyala. Ezek családi imaként a legjellemzőbbek és ezt az alkalmazásukat magánimának tekinthetjük. A fő imádságok közül a Magnificat, a Benedictus, a Dicsőség és a Te Deum közösségi imaként hangzott el, a magánajátosságban nem nyertek teret. A rózsafüzér-imádságok egyaránt magán- és közösségi imák. Az imakönyvek kötött imái, elmélkedései – például a mise alatt imádkozandók – mellett az archaikus népi imádságok az egyéb, nem approbált imák éltek magánimádságként. Sajátos kategóriát jelentettek egyes nyomtatott imák, amelyeket amulettként használtak. A közösségi imádkozás módja sok évszázados hagyományként a ritmusra mondott, recitált, énekelt imádkozás volt: a kéziratos források között szinte kizárólagosan énekes könyvecskéket ismerünk. A zsolozsmázás korábban a hívek körében elterjedtebb volt, idővel csökkent az általánosabb részvétel jelentősége. A litániák mondásának vagy éneklésének mindvégig kiemelt szerepe volt a közösségi liturgiában, valamint a népi vallásosság egyes alkalmainál. Végül az imatémák és -típusok eltéréseire, változásaira is reflektálunk.

IANCU LAURA (ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Néprajztudományi Intézet, tudományos munkatárs)

A katolikus magyar imahagyomány Moldvában – történetiségi kérdések

A moldvai katolikus egyház története a 13. századig (Milkói Püspökség) nyúlik vissza. A katolikus hívek hitéletéről és vallásosságáról szóló feljegyzések a 15. század második felétől ismertek. Azt nem tudjuk, hogy a Vajdaságban hivatalos cirill írásrendszer szerint készült források között előfordul-e például római katolikus ima. Úgy tűnik, az első román nyelvű és latin ortográfiával jegyzett ima (Miatyánk) 1593-ban, egy Frankfurtban nyomtatott kiadványban szerepel. A magyar, lengyel és német ajkú katolikus közösségek irányítását a legkorábbi időktől idegen nyelvű és nemzetiségű klérus vezette, ami sokfajta nyelvi törést eredményezett nemcsak az intézmény (az egyház), de a vallásosság terén is. Ebből adódóan megeshet az is, hogy az írásban foglalt (előírt) ima és a gyakorlatban használt (elimádkozott) ima nyelve nem ugyanaz. A magyar nyelvű imádságok kérdéskörét tovább bonyolítja a magyar nyelv folyamatos kiszorítása az egyház, a vallás és a hit területéről. A történeti körülmények ismeretében nem túlzás azt vélelmezni, hogy a katolikusok magyar csoportja fennmaradását annak köszönheti, hogy többséget alkotott, továbbá annak, hogy istenfélő és imádkozó közösség volt. Előadásomban ennek a tételnek az alátámasztására teszünk kísérletet.

H. KAKUCSKA MÁRIA (Ráday Gyűjtemény, Ráday Könyvtár, könyvtáros)

Orczy Lőrinc hitének megnyilvánulásai

A tervezett előadásban a sok hivatalt ellátó, egyházi tisztséget be nem töltő báró Orczy Lőrinc (1718–1789) lelkeségének, mély hitének különböző tárgyban és irodalmi műfajban történő megnyilvánulásáról szólnék. A kora 18. századra nagy befolyású család sarjaként apja, Orczy VIII. István (1669–1749) örökébe is igyekezett lépni a különböző világi tisztségek betöltésével. A katolikus családból származó I. Lőrinc alapít katolikus templomot, ír vallásos verseket és hitében felfedezhetők a protestáns (református) felekezet elemei. Kapcsolatainak többsége protestáns: első felesége evangélikus, közelebbi barátainak többsége protestáns.

N. Kis TÍMEA (Magyar Kastélyprogram Non-profit Kft, művészettörténész kurátor: Mindszentyneum)

„Tégedet e mai napon kiváltképpen való Patrónusommá és szószólómmá választalak?” – Nepomuki Szent János tiszteletéhez kapcsolódó imádságok a 18. század első felében

A Nepomuki Szent Jánost megszólító, az egyéni, illetve a közösségi áhítat igényeit egyaránt kiszolgáló imádságok a 18. század elején jelentek meg Magyarországon, párhuzamosan a mártír tiszteletének intenzív terjedésével. Az előadás során azt vizsgálom: a boldoggá (1721) és a szentté (1729) avatást megelőző, illetve közvetlenül azt követő időszakban az áhítati irodalom mely műfajai álltak rendelkezésre és a szerzők hogyan formálták át azokat, hogy a devóciós hagyományokhoz és szövegekhez igazodva az újonnan megismert mártír előtt is megfelelően kifejezhessék a tiszteletüket. A különböző officiumok, litániák és novénák gyakran együttesen jelentek meg ebben az időszakban, ezeken kívül az önálló egységet képező imáknak és himnuszoknak is jelentős kultuszközvetítő szerepe volt. Pontosan mikor és mely előzmények felhasználásával jelentek meg ezek a szövegek Magyarországon, milyen szövegvariánsok éltek egymás mellett, mennyire jellemző rájuk a kompiláció, egyáltalán: valóban léteztek bármiféle szövegelőzményt nélkülöző önálló költemények a 18. század első felében vagy inkább jól sikerült fordításokról beszélhetünk?

KRASZNAI GÁSPÁR (Madách Gimnázium, Budaörsi Sapszon Ferenc Kórus, Fővárosi Énekkar, tanár, karnagy; Magyar Állami Operaház, előadó; Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Doktori Iskola, karvezetés doktorjelölt)

Imádság és szakralitás Giuseppe Verdi művészetében

Giuseppe Verdi olasz romantikus zeneszerző egyházi és színpadi műveiben egyaránt sajátos zenei eszközökkel él, amikor egy szereplő vagy közösség imádsággal fordul Istenhez, Jézushoz, Szűz Máriához, vagy más mennybéli lelkekhez. Az imák az első operáktól az utolsókig jelentősek. Az egész életművet tekintve pedig kijelenthető, hogy egyetlen egy operáját kivéve mindegyikben előfordul – ha önálló, zárt számként nem is –, kisebb-nagyobb hosszúságú Istenhez szóló megnyilatkozás, vagy egyenesen exklamáció, s ez ritkán történik „hétköznapi módon”. Előfordul, hogy egy ária vagy kórustétel hallgatása során a szöveg értése nélkül is, kevésbé konkrét, szavakban nehezen megfogalmazható zenei megoldásokból is kiérezhető az imajelleg. Az esetek nagyobb részében azonban Verdi konzekvensen sajátos zenei eszköztárral szólíttatja meg szereplőivel és kórusaival Istent, az angyalokat avagy a mennyi lelkeket, egyházi és színpadi műveiben egyaránt. Ezek felvázolása lesz az előadás nemes feladata, mint ahogy annak bemutatása is, hogy Verdi páratlan fantáziájának köszönhetően bizonyos alkotásaiban mily bámulatos zenei ecsetvonásokkal festi meg a megnyíló mennyország monumentális freskóját.

LACZHÁZI GYULA (Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Régi Magyar Irodalom Tanszék, egyetemi docens)

Imádság és meditáció viszonya Rimay János költészetében

Zemplényi Ferenc a meditatív költészet megteremtésére való magyar kísérletként értelmezte Rimay János megkomponált versgyűjteményét. Úgy látta, hogy Rimay verseskötete csak távolról érintkezik a meditatív költészettel, mivel a meditációra jellemző belső dráma, vita nála nem nagyon lelhető fel. Úgy gondolom, a Rimay-költészet meditatív jellegének kérdését érdemes újra átgondolni az újabb szakirodalom fényében. Ehhez Günter Butzernak a magánbeszédéről (Selbstgespräch, soliloquium) írt monográfiája jó alapokat ad. Butzer a magánbeszédet triadikus szerkezetű beszédhelyzetként határozza meg, amelyben az én és a te mellett egy harmadik instancia is jelen van. A magánbeszéd ókori példái esetében a harmadik instancia a beszélgetés résztvevőjeként jelenik meg, oly módon, hogy a beszélő én az autoritatív harmadikkal azonosul, és ebből a pozícióból kommunikál saját énjével mint te-vel; a kora újkori, keresztény magánbeszéd átveszi ezt az antik mintát, de kibővíti az imádsággal, s ezért a beszédhelyzet váltakozása jellemzi. Rimaynál a vershelyzetek tekintetében a legjellemzőbb az Istenhez forduló, Istent megszólító imádság, ugyanakkor több versben is találunk olyan második, vagy többes szám első személyű megszólításokat, amelyek a beszélőre vagy a verset hallgatókra, illetve olvasókra egyaránt vonatkozhatnak. A triadikus szerkezet (tehát hogy egyes esetekben a beszélő bűnősként Istenhez szól, más esetekben viszont lelki vezetőként önmagához fordul) Rimay verseiben is felfedezhető, s így az imádság beszédhelyzete komplex struktúra részévé válik. Ez az összefüggés a versekhez való lehetséges viszonyulást is befolyásolja. Az ima beszédhelyzetére vonatkozó megállapításokat ezért a befogadó, a versek felhasználó lehetséges érzelmi viszonyulására vonatkozó megfigyelésekkel szeretném kiegészíteni.

LIPP MÓNKA MÁRIA (művészettörténész)

Szent remeték ábrázolásai a 18. századi Magyarországon

A magányosan élő szent remeték imádsággal, elmélkedéssel és böjtöléssel töltötték napjaikat. A kutatás során a remetékből létrejött szerzetesközösségek (pálosok, kamalduliak) műtárgyai mellett a ferenceseknél, a betegápoló irgalmasoknál és a bencéseknel található műtárgyakat is vizsgáltuk. Imádkozó remetéket ábrázoltak berendezési tárgyakon, bútorokon (sekrestyeszekrény, templomi padok, ebédlő asztalai, szerzetesi cella ablaktáblái) valamint festményeken, falképeken és rézmetszeten is.

MACZÁK IBOLYA (MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, tudományos főmunkatárs)

Trombita és tudomány Csúzy Zsigmond prédikációgyűjteménye és az imádkozás

Csúzy Zsigmond pálos hitszónok *Evangéliumi trombita* című vasárnapi prédikációgyűjteménye számos tekintetben kötődik az imádságokhoz és magához az imádkozáshoz is. A gyűjteményben ugyanis az adott vasárnapokra rendelt prédikáció(k) mellett úgynevezett keresztényi tudományok is olvashatók, amelyek a szerzői szándék szerint a teológiai szempontból kevésbé képzett hallgatók számára készültek. Ezekben Csúzy nemcsak az imádkozásról, annak helyes módjáról és előkészületeiről ejt szót, hanem a főbb imádságok legfontosabb teológiai mondanivalójának is külön fejezetet szentel. Előadásomban a pálos hitszónok „imádságelméleti” munkásságát elemzem és szót ejtek a nevezett kötet kompozíciós sajátosságairól is, melyben hangsúlyos szerep jut az imádsággal kapcsolatos korabeli tudnivalóknak is.

MAJOROSSY IMRE (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK, címzetes docens)

„Domine, ostende nobis Patrem!” Alkalmazott egzegézis és szakrális-foglalás egy délvidéki prédikációban

Amikor egy bizonyos F. Iucundus bécsi minorita atya 1732 áprilisának utolsó napjaiban, Belgrádban a csehországi bajor Thurn Antal Kázmért mint belgrádi és szendrői püspököt ebbéli tisztségébe lépésének alkalmából köszöntötte, még nem tudhatta, hogy beszéde őszvégi kiadásának idejére a püspök még egy méltóságra tesz szert: utódlási joggal elnyeri a pécsi segédpüspökséget is. A szöveg szoros értelemben véve ugyan nem ima, ám nem is pusztán köszöntő beszéd, hanem egy, az ünnepi alkalomhoz tökéletesen kiválasztott evangéliumi szöveghelyből kiinduló alkalmazott egzegézis, mely evangéliumi, Szent Pál-féle, patrisztikus, középkori, valamint többé-kevésbé kortársi szerzőket hív segítségül annak érdekében, hogy a szentírási tekintélyre alapuló méltóságot és hivatalt az adott személyre és helyzetre vonatkoztassa. Éppen ez, a szentírási és teológiai hagyománnyal fönnálló szoros kapcsolat teszi lehetővé, hogy a beszédet ne csupán külső, hanem belső tulajdonságai alapján is az ima műfaja felől vizsgáljuk. A szélesen hömpölygő, hatásos retorikai eszközökben bővelkedő, voltaképpen egyetlen, Isten színe előtt fölharsanó, örömteli fölkiáltásként értelmezhető beszéd magában foglalja a kérést-könyörgést a Szentlélek (kormányzó) kegyelméért, illetve a hálaadást-dicsőítést a Gondviselés által küldött, bízvást kiváló püspökért. Amellett, hogy az előadás ismerteti a beszéd három fő gondolatát, azt is bemutatja, hogyan érvényesülnek az ima jellegzetességei úgy, hogy a szöveg látszólag mindvégig a köszöntő beszéd és a homília között marad.

MUNTAGNÉ TABAJDI ZSUZSANNA (ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Néprajztudományi Intézet, MTA–ELTE Lendület Történeti Folklorisztikai Kutatócsoport, tudományos segédmunkatárs)

Az imádkozás közösségi alkalmai a 18. századi nógrádi falvakban

Előadásomban a Váci Egyházmegye és a nógrádi evangélikus gyülekezetek iratai alapján a vegyes felekezeti, a században szlovákságukat még őrző falusi közösségek imádkozási gyakorlatát vizsgálom. Különös figyelmet szentelek a pap és lelkész nélküli falvaknak, a filiáknak, ahol a lokális társadalomban többféle funkciót is ellátó tanítók szerepe az imádkozási alkalmak fenntartásában (is) kiemelkedő volt. Arra a kérdésre, hogy milyen volt a szerepe az imádkozásnak a kora újkorban, a nógrádi falusi közösségek szintjén keresem a választ.

PETRŐCZI ÉVA (Puritanizmuskutató Intézet, ny. vezető)

Imádság betegség idején- angol és magyar puritán módra

Az előadás első részében a puritánok betegségszemléletét, nézeteit mutatnám be, korabeli szemelvények, majd a magyar és angol szakirodalom alapján. Továbbá Lewis Bayly püspöki szolgálata helyszínének, Észak-Walesnek a 17. századi járványhelyzetét. A dolgozat befejező részében pedig – egy fordításelméleti szakszöveget is bevonva a vizsgálódásba – rövid összehasonlító elemzést adok Lewis Bayly *The Practice of Piety*-jének és Medgyesi Pál *Praxis pietatis*-ának „Imák betegség idején” epizódjáról, kiemelve és értelmezve az azonosságokat, s a feltűnő különbségeket.

SZABÓ FERENC SJ (Távlatok-online főszerkesztője)

Az imádkozó Pázmány Péter

A konferencia megjelölt tág témáját olvasva rögtön Pázmány Péterre gondoltam, akinek életművével immáron fél évszázada foglalkozom: főleg teológiájával, ignáci/imádságos lelkiségével – kezdve *Imádságos könyvével* – grazi latin *Theologia Scholastica* traktátusain és *Kalauzán* át – a prédikációkig. Újabb elmélyült kutatásra már nem igen lenne erőm; - hála Istennek, folytatják a munkát fiatalok. Most inkább széljegyzeteket fűznék az elért eredményekhez, illetve hangsúlyoznák a fiatal kutatóknak néhány eddig még homályban hagyott feladatot, egyensúlyoznák egyoldalúságokat, főleg Pázmány teológiája távlatában.

SZÁDOCZKI VERA (MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, tudományos munkatárs)

Litániát jól végezni

Számos olyan műfaja van a lelkiségi irodalomnak, mely több szempontból is határterületen mozog. A zsoltárok, litániák, himnuszfordítások erősen kötődnek a latin egyházi hagyományokhoz, ugyanakkor a népi vallásosság elválaszthatatlan részei is. Sokszor az sem egyértelmű, hogy a zsoltár vagy a litánia az imádkozó – tehát prózai, elmondott – vagy az énekelt ájtatosságok részét képezik-e. Az előadás ezekből a kérdésfelvetésekből kiindulva azt vizsgálja, hogyan lehet, hogyan kell jól elvégezni egy litániás ájtatosságot, kik és mikor végezhetik azt, milyen szempontok szerint választja ki az ima vezetője a megfelelő litániát a liturgikus év különböző időszakában vagy egyéb alkalmakra. Számos 17–18. századi énekes-, ima- és kántorkönyv ad erre vonatkozó hosszabb-rövidebb utasításokat. Előadásomban ezek alapján a jelentősebb szempontokat kiemelve próbálom rekonstruálni a litániavégzés gyakorlatát.

SZÉKELY ÖRS (Babeş–Bolyai Tudományegyetem, BTK, Hungarológiai Doktori Iskola, doktorandusz)

Az elmélkedés technikái: seicentista retorika a jezsuita épületes irodalomban

A metafora és az allegória korabeli és kortárs elméleti kereteit (Cypriano de Soarez, Emanuele Tesauo, Walter Benjamin, Bettine Menke) illetve két jezsuita szerzőségű épületes olvasmányt (*Tintinnabulum*-kötet, illetve Szentgyörgyi Gergely: *Elmélkedések az örökkévalóságról*) felhasználva arra kérdezek rá, hogyan hat a seicentista retorika eszköztára (ingegno, acutezza) és általánosságban véve a retorikai ékesszólás technicizáltsága az épületes irodalom közegében. Hogyan fér össze a bevallottan kicsiszolt technika és a lélek feltételezett őszintesége? Milyen kapcsolatban áll az értelemképzés totalitására való sajátosan barokk törekvés az elmélkedés alázatával? Látszólagos ellentétek összebékítése mindez, vagy maga az elmélkedés műfaja lesz az, amely túlmutat önmagán, rendeltetészerű használatán?

SZELESTEI NAGY LÁSZLÓ (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK, nyugalmazott egyetemi tanár; MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, csoportalapító)

Az imamagyarázatok szerepe a 18. századi katolikus megújulásban

Az előadás elkülöníti az örökölt (például imakönyvekből ismert) imamagyarázatokat és az új (vagy régieket új funkcióba helyező) változatokat. Vizsgálja, hogy a század környezeti és közösségi adottságai közepette a főpapok milyen új lehetőségeket és módszereket találtak a hitélet alakítására. Például: milyen új imaéleti alkalmak jöttek létre? Hogyan lehetett a magyarázatokat szélesebb körben terjeszteni és tudatosítani? Milyen szerepet játszottak a vizsgált adatok a hitbeli ismeretek elsajátításában és az imádságos lelkület kialakításában.

SZMUTKU MELINDA (Babeş–Bolyai Tudományegyetem, BTK, Hungarológiai Doktori Iskola, doktorandusz)

Kopcsányi Márton A' bodog Szűz Maria élete című művének bemutatása

Kopcsányi Márton ferences szerzetes 1631-ben készült, Nyári Krisztinának ajánlott műve a 17. századi magyarországi Mária-tisztelet szerves része volt. A korban egyedülálló munkaként összefoglalja mindazokat az ismereteket, melyeket evangéliumi, apokrif és az egyházatyák írásából Szűz Máriáról tudtak és hirdettek. A mű túlmutat azon, hogy összefoglalja Mária életének fontos mozzanatait, az áhítat eszköze is, verseket, elmélkedéseket, prédikációkat és imádságokat is tartalmaz, melyeket a hívő ember akár liturgikus, akár magánhasználat által megismerhetett. Kopcsányi a munkát a korszak magyarországi történelmi kontextusába helyezte el, hangsúlyozva a Mária-tisztelet korabeli relevanciáját, rámutatva arra is, hogy az „együgyűeknek” is meg kell ismerniük mélyrehatóbban Szűz Mária életét. Az előadásban a munka bemutatása mellett annak történelmi hátterére is reflektálunk, és a szövegek által igyekszünk feltárni, hogy milyen többletjelentései voltak a Mária-tiszteletnek Magyarországon a 17. században.

TORNAY KRISZTINA (Boldog Terézia Szakkollégium, vezető)

„Mindenek repülve sietnek”

A budai apácák egykori barokk temploma mint a klarissza spirituális identitás kifejezője

Egyetlen magyar női szerzetesközösség bizonyult a középkortól az újkorig folyamatosan élőnek, s olyanak, amely más női rendek hagyományát/hagyatékát is hűségesen megőrizte: a klarisszák. Női spirituális műhely volt ez, amelynek működése ugyan 544 év után megszakadt, maradtak azonban emlékei. 1782-ben öt klarissza templom volt Magyarországon: az imádság helyei, egyben ihletői, lenyomatai is. Isten háza, a templom, jelenlétének legtisztább közvetítője és a vele való benső, személyes és közösségi találkozás tere. Az adott szerzetesközösség saját lelkiségének, karizmájának a belső szakrális tér ikonográfiai kialakításában döntő szerepe volt.

TÚRI KLAUDIA (Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, Kutatási és Különgyűjteményi Főosztály, tudományos kutató)

A kalendáriumkészítők áhítata

„Itt az én edgyügyü Prognosticalásomat, erre az emlékezetre méltó 1682-dik Esztendőre, melyet az én Vénségemnek 74-dik Esztendejében írtam, a' kegyes olvasónak fel-tenni, véle communicálni, és bé-fejezni akartam. A' mellett őket az Isten kegyelmes gondviselése alá ajánlom, AMEN!”

Christoph Neubarth teológus és asztrológus ezekkel a szavakkal búcsúzott olvasóitól az 1682. évre szóló kolozsvári kalendáriumban. Erre az évre végezte el utoljára a kalkulációit, mert 1681. november 2-án megtért Teremtőjéhez. Előadásomban azt szeretném megvizsgálni, hogy a kalendáriumkészítők munkáiban koruk előrehaladtával és haláluk közeledtével nő-e az áhítat. Vajon több lesz-e a fohász és az elmélkedő jellegű szövegrész a kalendáriumokban, és vajon mennyire érhető tetten a naptárkészítők személye a kalendáriumok fohászai között?

TÜSKÉS ANNA (ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Irodalomtudományi Intézet, tudományos munkatárs; Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar Művészettörténet Tanszék, adjunktus)

A rózsafüzér titkok és a lorettói litánia Mária-invokációinak képzőművészeti ábrázolásai

A középkori szöveghagyományban gyökerező, és a 16. század második felében V. Pius és V. Sixtus pápák által jóváhagyott rózsafüzér és a lorettói litánia jelentős szerepet töltött be a vallásosságban. A rózsafüzér titkoknak és a lorettói litánia Mária-invokációinak a képzőművészeti ábrázolásai egyaránt elterjedtek voltak a 17–18. századi Magyarországon. A templomokban oltárokon elhelyezett festmények és a boltozatra függesztett szobrászati ábrázolások több emléke fennmaradt. Előadásom célja ezek bemutatása, elemzése, ikonográfiai és stíluskritikai összevetése a közép-európai emlékekkel.

VARGA BERNADETT (Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára, Kutatási és Különgyűjteményi Főosztály, osztályvezető)

Imádság és királytükör? Tanulságok Keresztúri Bíró Pál I. Rákóczi Ferenc keresztelőjén mondott prédikációjából

17. századi irodalmunkból sokáig mindössze egyetlen nyomtatásban is megjelent keresztelési prédikációt ismertünk, amely II. Rákóczi György és Báthori Zsófia második gyermeke, Zsigmond keresztelőjén hangzott el. Nem véletlen, hogy a műfaj széles körű kibontakozását gátló magas gyermekhalandóság ellenére a fejedelmi keresztelő szövege mégis sajtó alá került, hiszen ez kiválóan szolgálta a dinasztiaépítés céljait. Nemrég előkerült I. Rákóczi Ferenc eredetileg nyomtatásban is megjelent (de példányból eddig ismeretlen) keresztelői prédikációjának egy kézirat másolata, amely szintén jól illeszkedik a reprezentatív fejedelmi kiadványok sorába. A Keresztúri Bíró Pál által jegyzett prédikáció végén olvasható imádság mind a szerző politikai érzékenységére, mind az imádság műfaji határterületeire nézve érdekes újdonságot tartogat, az előadás ezeket részletezi.

VASS CSONGOR (Babeş–Bolyai Tudományegyetem, BTK, Hungarológiai Doktori Iskola, doktorandusz; Gyulafehérvári Római Katolikus Főegyházmezei Levéltár, Érseki Levéltár, levéltáros)

Imádság lélekkel, szóval, képpel – Az imádság Baranyi Pál munkáiban

A jezsuita Baranyi Pál (1657–1719) leginkább erdélyi missziós működésével írta be nevét az egyház- és irodalomtörténet lapjaira. Megjelent munkáinak egyik központi eleme az imádság, amelynek különféle formáit kínálja olvasóinak. Könyveiben néhol konkrétan is beszél az imádságról, elméleti megközelítésben. Előadásomban annak kívánok utánajárni, mit vall Baranyi az imádságról, hogyan látja az imádság szerepét a hívek életében, nem utolsó sorban, hogyan jelenik meg az imádság maga a Baranyi-munkákban: imaszövegek, elmélkedések, emblémák, metszetek és a képnélküli képiség határán. A tekintélyes életmű átfogó vizsgálata óhatatlanul nagy kihívás egy előadásban, sőt szinte lehetetlen vállalkozás, mégis kutatásomat igyekszem egyformán kiterjeszteni mind a magyar, mind a latin könyveire, sőt a román nyelven kiadott katekizmusára is.

VERÓK ATTILA (Eszterházy Károly Egyetem, Történelemtudományi Intézet, Kulturális Örökség és Művelődéstörténet tanszék, tanszékvezető egyetemi docens)

Ima- és énekeskönyvek a kora újkori Erdélyben

A kora újkori erdélyi könyvtörténeti források kiadása a végéhez közeledik. Mostanra kellő mennyiségű adat áll a kutatók rendelkezésére, hogy különböző tematikus vizsgálatokat végezzenek, melyek talán szignifikáns eredményekre vezetnek, és releváns módon mutatnak rá a változatos szellemi áramlatok egykori recepciójára Erdélyben. Kézenfekvőnek tűnik, hogy a könyvanyagot a mindennapi vallásgyakorlat szempontjából is megvizsgáljuk. A könyvjegyzékek ugyanis némi betekintést engednek számunkra erre az intim területre. Az elemzés korlátozottságát főként az okozza, hogy tapasztalataink szerint a leggyakrabban használt olvasmányokat tartalmazó nyomtatványokat, ilyenek voltak az ima- és az énekeskönyvek is, elhasználtságuk, rongyos voltuk miatt gyakran nem írták össze a hagyatéki inventáriumokban. Ennek ellenére az Erdélyből előkerült, igen jelentős mennyiségű könyvtörténeti adat és a már rekonstruált kora újkori könyvtárak anyaga lehetővé teszi számunkra, hogy érdemben hozzászóljunk a kérdéshez.

A tervezett előadásban interkonfesszionális és interetnikus szempontú vizsgálatnak vetem alá a forrásokat. A rendelkezésünkre álló könyvtörténeti kútforrások ugyanis sok mindent elárulnak a katolikus, az evangélikus, a református és még az unitárius ima- és énekeskönyv-használatról is a 16–18. századi Erdélyben mind a magyar, mind a német ajkú lakosság körében. Az áttekintő vizsgálat nyomán az erdélyi könyvanyag tágabb kontextusban és szélesebb földrajzi miliőben is elemezhetővé, összehasonlíthatóvá válik a későbbiekben.

